

antal.tamas_239_24

ANTAL TAMÁS

A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium története (1867–1944/45)

TÉZISFÜZET AKADÉMIAI DOKTORI MŰHÖZ

Szeged, 2024

Antal Tamás

*A Magyar Királyi
Igazságügyminisztérium
története
(1867–1944/45)*

 Pólay Elemér
Alapítvány

Szeged, 2022

I. Tudományos célkitűzések

A hazai igazságügyi igazgatás történetének kutatását jelentősen hátráltatja az a körülmény, miszerint az 1956. évi szabadságharc folyamán a Magyar Országos Levéltárt ért találatok az ott őrzött iratok egy részét tűzben megsemmisítették. Ilyenképp a volt Magyar Királyi Igazságügyminisztérium (1972-ig hivatalosan egy szóba írva) csaknem teljes archívuma odaveszett: az 1120 iratfolyóméter 61,88-ra apadt, minek következtében a működésére vonatkozóan jobbára csak közvetett forrásokból nyerhetünk érdemi adatokat. E minisztérium részletes történetét sem azelőtt, sem azóta nem készítették el. A *Jogpolitika* hasábjain 1982 és 1987 között publikált tanulmányok bár rendszerezetten, de csupán röviden, általában levéltári búvárlatok nélkül mutatták be a minisztérium történeti korszakait, melyek szerzői Bellér Judit, Lukács Tibor, Máthé Gábor, Mezey Barna, Révész T. Mihály, Schönwald Pál és Pomogyi László voltak. Noha részeredményeket feltártak az utóbbi évek kutatásai is – főként az egyes jogász professziókon keresztül, ideértve különösen a bírósági, az ügyészségi, az ügyvédségi és a közjegyzői szervezettel, továbbá a magyar kormányok tevékenységével kapcsolatos munkákat –, az összkép kontúrjai máig homályosak.

A doktori eljárásban bírálat alatt álló kötet első változatában¹ arra tettem kísérletet, hogy az ismert és a még fel nem tárt kútfők, új saját kutatások, illetve az eddigi szakirodalom segítségével egy, a teljességre nem törekvő, forráskiadványt is magában foglaló összegzést nyújtsak az igazságügyi igazgatás polgári kori – szűkebben az 1867-től 1944 decemberéig terjedő – történetéről, amely a korábbi fragmentumokénál több eredeti adatot tartalmaz. A kutatáshoz rendelkezésre állt idő relatív rövide és főként a megmaradt archivált iratok rendkívüli egyenetlensége miatt a klasszikus, kronologikus feldolgozásra nem volt lehetőség, hanem tematikusan törekedtem a minisztérium történetjének jellemző fejezeteit kidolgozni. Ez a módszertan a mostani műre nézve is fennáll.

A Magyar Nemzeti Levéltárban, pontosabban az országos levéltári kútfőkben meglévő, a megsemmisülést különböző okokból elkerült, kutatható dokumentumok nagyrészt a K577. és K578. számú állományokban találhatóak. Ezek jobbára törzskönyvek, szálsankénti iratok vagy jegyzőkönyvek a 19. század végéről s a 20. század elejének 1945-ig tartó időszakából, igen heterogén tartalommal. A munka módszerét az utóbbiak egyenkénti áttanulmányozása képezte, ugyanakkor, a terjedelmi korlátokra is tekintettel, mégsem kerülhetett feldolgozásra minden újonnan ismertté vált okirat. Jelentős részben a minisztérium központi anyagaiból s a bizalmas elnöki iratokból szelektáltam.

Mindezekre tekintettel az alábbi témaköröket alakítottam ki: az Igazságügyminisztérium szervezése, belső struktúrája és személyzete; a fontosabbnak ítélt igazságügy-miniszterek sommás életrajzai; az igazságszolgáltatási, polgári és büntetőjogi kodifikációk vázlatja, kibővítve egyéb jogszabály-előkészítő és -kibocsátó tevékenységekkel; végül a központi igazságügyi igazgatás némely tárgykörei, kiegészítve a bizalmasan kezelt elnöki dokumentumokkal.

A szerzői célkitűzés volt: arra törekedni, hogy a szóban lévő minisztérium működését olyan mértékben tárjam fel, hogy ezáltal ne csak új tények váljanak megismerhetővé,

¹ ANTAL TAMÁS: *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1944. Fejezetek a polgári kor évtizedeiből.* = *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1990, 1. kötet.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018. Előszó: Trócsányi László. (A 2. kötetet RÉVÉSZ BÉLA írta *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1944–1990. A pártirányítás évtizedei* címmel.)

hanem általuk megalapozott következtetések legyenek levonhatók az igazságügyi szak-tárcának – mindenkori vezetőinek, tisztviselőinek – az alkotmányos közjogi keretek között elfoglalt helyéről és kifejtett igazgatási, jogpolitikai tevékenységéről, valamint a polgári kori parlamentarizmussal és jogállamisággal fennálló – nemegyszer ellentmondásos – viszonyáról.

Ennek megfelelően két szakmai alapkérdés vetődött fel, amelyek egyben tudományos hipotéziseket is jelentettek:

1. *megírható-e érdemben a volt Magyar Királyi Igazságügyminisztérium közigazgatás-története a kiegyezéstől (1867) a debreceni ideiglenes nemzetgyűlés megalakulásáig (1944. december 21.) a rendelkezésre álló fragmentált országos levéltári forrásanyag alapján;*
2. *ha igen, milyen következtetések vonhatók az igazságügyi szaktárcának és mindenkori vezetőinek az alkotmányos közjogi keretek között elfoglalt helyéről és kifejtett igazgatási, jogpolitikai tevékenységéről, különös tekintettel a polgári kori parlamentarizmus és jogállamiság követelményeire?*

A forrásbázis elsősorban a fent említett levéltári iratokon alapul, a felhasznált szakirodalom alkalmazása így inkább szekunder jellegű. Ez különösen a „Fejezetek a minisztérium közigazgatási tevékenységéből” című rész kidolgozására nézve áll fenn.

II. Tudományos eredmények

Wilhelm Dilthey ismert mondása szerint a történelmi tudás gyarapodása feltételezi, hogy „a megélés új mélységekbe hatoljon előre, hogy a megértés a történelmi élet megnyilvánulásainak tágabb körére terjedjen ki, addig ismeretlen történelmi források nyíljanak meg, vagy nagy tapasztalattömeg emelkedjék fel új történelmi helyzetben”.² Mások, mint *Jürgen Habermas*, arra is rámutattak, hogy emellett a történelmi szellemtudományok alapja szükségképpen hermeneutikus marad, tehát mindig függ valamilyen mértékben a szemlélő szubjektumától.³ A 21. században is egyetérthetünk e nézetekkel. „A valódi történetírás a »sine ira et studio« szellemében tárja fel és örökíti meg a múltat” – írta *Nánási László* egy néhány évvel ezelőtt közzétett recenziójában, majd joghistorikus ars poeticáját ekként folytatta: „márpedig a múlt tényeinek megismerése és a belőlük való következtetések, tanulságok levonása megköveteli az alapos forrásfeltárást, s ezek alapján a történetek hiteles megörökítését, magyarázatát.”⁴ A könyv megírását ugyanezen elv kísérte útján annak érdekében, hogy megfelelhessen a modern alkotmánytörténelmi követelményeknek, egyszersmind a megjelölt céloknak: a hermeneutika megismerési korlátai között informatív módon egészítse ki a rendelkezésre álló tudáskincset a magyarországi polgári kor igazságügyi igazgatásával és intézményeivel kapcsolatban.

² WILHELM DILTHEY: *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. (Részletek. Ford.: Erdélyi Ágnes) In: Uő.: *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. Tanulmányok. Budapest, 1974. 495–542. p., az idézet: 531. p.

³ JÜRGEN HABERMAS: *A szellemtudományok önreflexiója: a történettudományi értelemkritika*. In: Bacsó Béla, Laki János, Mezei György (szerk. és ford.): *Filozófiai hermeneutika*. (Szöveggyűjtemény) = *A Filozófiai Figyelő Kiskönyvtára* 4. Budapest, 1990. 147–169. p., különösen: 167–168. p.

⁴ NÁNÁSI LÁSZLÓ: *Tanulmány és forrásgyűjtemény az első magyar proletárdiktatúráról*. In: *Jogtörténelmi Szemle*. 2015/4. szám. 62–63. p.

1. Az első alapkérdés azért vetődött fel és lebegett mindig a szerzői horizont felett, mert – mint már említettem – az 1956. évi forradalom és szabadságharc alatt az akkori Magyar Országos Levéltár súlyos veszteségeket szenvedett a budai várnegyed támadásakor, több gyűjteménye gyakorlatilag teljesen megsemmisült – köztük az igazságügyi levéltár archívumának túlnyomó része is. Ez viszonylag széles körben ismert tény. A célkitűzésekben megjelölt két állagban mégis maradtak meg iratok, amelyek azonban igencsak eshetőlegések, töredékesek, és ezért klasszikus kronologikus feldolgozásra nem alkalmasak. Ennek ellenére meg kellett és lehetett kísérelni a mozaikok összerakását annyira, hogy a hiányok közepette is felvázolható legyen a minisztérium működésének vezérfonala, méghozzá generális megállapítások helyett konkrét adatokkal, kiegészítve más szerzők műveivel és az egykorú kiadványok ismeretanyagával.

A módszertan ennek megfelelően abban öltött testet, hogy a forrásfeltárás során törekedtem a témájukban hasonló vagy összefüggésbe hozható, közigazgatás-történetileg is releváns iratokat kiemelni, egymás mellé helyezni, ezzel a hiányzó kronologikus rendszert *konceptiózus rendszerrel* pótolni, különösen a monográfia III. részében. A kialakított témaköröket ennek megfelelően nem csak a szándékolt szakmai választás, hanem a rendelkezésre álló iratok tartalmához történő kényszerű igazodás hozta létre, míg ugyanezen okból számos kérdéskör nem kerülhetett a fejezetek közé, mivel nem találtam hozzájuk megfelelő kútfőket. Olykor a törvénykezési szervezet történetét érintő kutatásokat is segítségül hívtam a hézagok kitöltéséhez, hiszen a kettő szervesen kapcsolódott egymáshoz. Mindezekre figyelemmel alakítottam ki a belső struktúrát, amely így elsősorban tematikus rendszerű, nem pedig a hézagmentes folytonosságon alapszik. Az első kérdésre tehát olyan választ adhatunk, miszerint egyfajta szakszerű feldolgozás *lehetséges* volt a szükségszerűen adódó – hol pótolható, hol megmaradó – hiányosságokkal. Ezek kitöltése további munkálkodást igényel, mivel a minisztertanácsi, illetve bírósági és ügyészségi levéltári dokumentumokból még bizonyára számos primer adat gyűjthető össze a jövőben.

2. A második kérdésen (hipotézisen) belül, több pontba rendezve, az alábbi alkérdéseket és válaszokat fogalmazom meg.

a) *Miben fedezhető fel legjobban a kontinuitás az 1918 előtti és utáni monarchikus korszakok között?*

A vizsgált történelmi periódust „polgári kornak” nevezve gyakran egy érának törekszünk felfogni, mégsem nevezhetjük homogénnek, noha éppen az alkotmánytörténet az a perspektivikus rendező elv, amely összekapcsolja a belső korszakokat. Az 1918. november 16-tól számított egy esztendő, a forradalmak éve kivételével ugyanis a magyar történelmi/történelmi alkotmány folytonossága jellemezte a szóban forgó évtizedeket, amelyek ezzel egy sajátos periódussá forrtak össze. Ennek a kontinuitásnak a hangsúlyozása és tudatosítása lépten-nyomon áthatotta a jogi és a többségi politikai rendet, még a nyilvánvaló eltérések ellenére is. Az utóbbi fő oka természetesen az elveszített első világháború és a trianoni békeszerződés által okozott történelmi trauma, illetve kényszerpálya volt: a fénykorában lévő *közép-európai kettős monarchia*, vagyis egy európai léptékű birodalom egyik államaként kezdte Magyarország a „nagy háborút”, ámde mire az befejeződött, egy területében megcsonkított, méltóságában megalázott, gazdaságában megtört köztársasággá változott át. Mindez egy teljesen új helyzetet teremtett: az ország

az államforma (királyság) helyreállítása után sem volt birodalom, nem voltak szövetségei, vagy ha igen, azok is a létezésükért küzdöttek (főként Lengyelországot értve ezalatt), és az *egységes politikai nemzet* korábban konzekvensen képviselt tana, mint az egyik legfőbb 19. századi államszervező maxima, a magyarság számára éppen a visszajára fordult a Kárpát-medencében. Tehát ami a dualizmust a közjogi provizórium huzonöt évével összekapcsolta, az leginkább a *konstans jogrendszer* volt, bár nem abszolút értelemben, hiszen az 1920-tól megindult jogalkotás számos vonatkozásban eltért, el kellett térjen az addigi irányoktól. Az igazságügyre ebben a helyzetben különösen nagy felelősség hárult: nemzeti létkérdés volt egyben tartani ezt a jogrendszert, ami mögött a társadalmi, gazdasági, belpolitikai és külügyi viszonyok, nemkülönben a középtávú célok radikálisan megváltoztak.

b) Hogyan befolyásolta a történelmi korszakhatár a magyar igazságügyi igazgatást?

A kettősség az igazságügy-miniszterek személyére is nagyban kihatott. A dualizmus időszakát döntően „jogtudós” miniszterek jellemezték és az általuk vezetett, időben nem elhamarkodott, ma talán lassúnak tetsző kodifikációk, amelyek megteremtették azokat a szilárd pilléreket, melyek a magyar jogrendszer timpanonját tartották még a világgégés alatt is. A mester és tanítvány kapcsolaton keresztül egyféle konzekvencia volt megfigyelhető: például Horvát Boldizsár vitte a minisztériumba a fiatal Szilágyi Dezsőt, húsz évvel később már Szilágyi hívta oda Erdély Sándort, Plósz Sándort és Balogh Jenőt, akik követték a miniszteri székben is. A *nagy nemzedék*: Szilágyi, Erdély, Plósz és Balogh – kisebb megszakításokkal – negyed századig vezette a magyar igazságügyet, mi alatt a polgári törvénykönyv kivételével minden nagyobb horderejű kodifikáció révbe ért. Ez a fajta szisztematikus alkotómunka a Horthy-korszakban már nem jellemezte az Igazságügyminisztériumot sem, az átgondolt alkotást a gyorsan változó viszonyok jogi mederben tartása váltotta fel, ezért sokkal inkább „politikus” igazságügy-miniszterekre volt szükségük a kormányfőknek.

A dualizmus társadalma ugyanakkor lehetőséget adott arra is, hogy széles körből csatornázódhasson be a tehetség, a szakértelem a minisztériumok *személyi állományába*. Nem csak arisztokraták, volt köznemesek (dzsentrik) vagy honoráciorok, hanem a talentumos polgárság tagjai is felemelkedhettek a miniszteri, államtitkári magaslatokig, de még arra is adódott példa, hogy nem keresztény jogászból lehessen igazságügy-miniszter. Vázsonyi Vilmos ugyanis izraelita volt, s bár kedvezőtlen történelmi időben, de miniszterévé nevezte ki az utolsó uralkodó. Vázsonyi legitimista politikai nézetét később is következetesen megőrizte, polgári demokrata hitvallását még élete árán is kifejezésre juttatta gr. Bethlen Istvánnal és a nemzetgyűlési többséggel szemben 1926-ban.

c) Milyen szerepet vállalt az Igazságügyminisztérium a Horthy-korszak kormányzati rendszerének jogalkotásában?

A világháborúk alatt és közöttük, a Horthy-korszak politikai stratégiát támogatva, az Igazságügyminisztériumnak olyan kihívásokkal kellett szembe néznie, amelyek korábban nem merültek fel. A békeszerződés utáni konszolidáció nem csupán gazdasági és politikai jellegű volt, hanem a jogrendszer működését is újra kellett szervezni, meghagyva az alkotmányosság említett kontinuitását. Mivel a területi revízió elsődleges kormányzati célkitűzés volt, a joganyag széles körű cseréje egyébként sem mutatkozott cél-

szerűnek. A fundamentális pillérek maradtak. Az igazságügy-miniszterek inkább folytatták a kivételes hatalom alapján még 1914-ben elkezdett *rendeletalkotási* dömpinget, vagyis azt a módszert, hogy a hagyományosan – az alkotmányos szokásjog alapján – törvényi szintű jogalkotást is kormány- vagy miniszteri rendeleti keretekben oldották meg. Ennek talán legismertebb példája az 1922. évi 2200. M.E. számú választójogi kormányrendelet, de a kisebbségi jogokról szóló 1923. évi jogszabályok, vagy a munkaügyi bírászkodás normái szintén ide tartoznak. Valójában mindez sajátossága volt már a 19. század végének is, de még nem ilyen terjedelemben és tartamban, hiszen a kivételes jogállapot végül 1923-ban szűnt meg hazánkban, tehát öt évvel a világháború után. Kezdetben megkívánták azt is, hogy a sürgősen szükségessé vált törvénytöltő rendeletek tárgyában a legiszlátíva elé mennél hamarabb törvényjavaslatot terjesszen a kormány ún. utánszabályozás végett, de az 1880-as években lassan megváltozott ez az úzus, ami a 20. században utóbb teljes követésre talált. A hivatkozott három tárgykörből az első kettőben ugyan megtörtént a becikkelyezés, de ezek inkább kivételnek számítottak. A munkaügyi és a jövedéki kihágási bírászkodást lehet olyan ellenpéldákként citálni, amelyek szabályozása a Horthy-korszakban megmaradt rendeleti szinten, avagy a gyülekezési jogét, noha törvénybe kívánkoztak volna. Mindez a mai logikánk szerint talán különösnek hat, külföldi szerzők is felfigyeltek rá,⁵ de a *miniszteri felelősség* fennállta miatt a maga idején közjogilag igazolható volt.

d) Miként változott az Igazságügyminisztérium adminisztratív funkciója?

Az igazságügyi igazgatás tartalmi bővülését a minisztérium szervezetének ismertetésével törekedtem érzékeltetni. A száraz felsorolások mögött ugyanis kirajzolódik mindazon tevékenységi kör, amelyet az igazságügy jelentett. Ez a századfordulóig néhány ügyosztállyal ellátható volt, a 20. század elejétől, különösen az első világháborútól azonban az ügyosztályok száma megemelkedett, a struktúra lényegesen bonyolultabbá vált, aminek a legfőbb oka a megnövekedett mennyiségű és minőségű igazgatási feladat, amelyből a klasszikus törvény-előkészítés csupán egy típus volt. A béketárgyalásokat övező, valamint a területvesztéséget, majd -gyarapodást kísérő jogi, végrehajtási kihívások csak megnövelt számú ügyosztályok segítségével voltak teljesíthetők.

Tehát a minisztérium belső adminisztrációját az állandóság mellett a *változásra való képesség* is jellemezte, s nem hagyható figyelmen kívül az a tény, mely szerint a mindenkori Igazságügyminisztérium a hivatalban lévő kormánytól, az pedig az aktuális miniszterelnöktől, ő meg a kormányzótól és az országgyűléstől (nemzetgyűléstől) függött, így a szakmai munkát igazítani kellett a politikai igényekhez (lásd pl. a nemzetiségi nyelvkérdést). A tisztviselők ennek ellenére vagy ezek mellett láthatóan törekedtek az *alkotmányosság elveinek* érvényre juttatására a különböző tervezetek megfogalmazásakor és bírálatakor, ami kifelé, a végeredményben hol meglátszott, hol nem. Mindenesetre a hazai „zsidótörvények” elfogadása előtti évtizedekben a szakmai szempontok legtöbbször előtérben álltak az autoriter kormányzást vagy hivatásrendiséget célul tűző politika ellen vívott harcban, s érződött az ennek fenntartására irányuló folytonos küzdelem a más minisztériumokkal fennálló kapcsolatokban is.

⁵ MARTYN RADY: *Nonnisi in sensu legum? Decree and Rendelet in Hungary (1790–1914)*. In: Hungarian Historical Review. 2016, No. 1, 5–21. p., különösen: 15–17. p.

e) *Hogyan értelmezhető a miniszteri felelősség a két világháború között?*

A közjogi és a politikai felelősség egyaránt létezett, az előbbi *de jure*, az utóbbi az országgyűlési gyakorlat alapján: a plénum általi különböző ellenőrző intézmények s az ellenzéki aktivitás, olykor egyenesen obstrukció formájában. A miniszteri/miniszterelnöki felelősség a jogállam létezésének egyik legfontosabb garanciája, de a polgári korban még nem feltétlenül jelentette ugyanazt, mint ma. Elsősorban a szélsőséges anomáliákat kellett elhárítania, amelyek különböző történelmi érákban különbözők voltak. A damoklészi kard azonban mindig ott lebegett a fejek felett, legalábbis az igazságügy-miniszterek ezzel tisztában voltak. Bár a népi demokratikus történetírás még az 1980-as években is kötelezően használta a „Horthy-fasizmus” sommás kifejezést, a mai irodalmak már *korlátozott parlamentarizmus*ról írnak, amelyben a 19. századi liberális intézmények öröksége és a 20. századi autoriter államkoncepció jegyei keveredtek. Ennek megfelelően a felelősség kérdése még reálisan felvethető volt, legalábbis 1939-ig, amikor az utolsó országgyűlési választásokat tartották. Jó példa erre a bemutatott 1931. évi gazdasági válságkezelés, amely során Zsitvay Tibor határozottan a *kormány közjogi felelősségét* hangoztatta figyelemre méltó módon, további példák az igazságügy-miniszterek által más kormánytagoknak vagy éppen a kormányzónak adott jogértelmezések, amelyekben határozottan felhívták a figyelmet az alkotmányos kritériumokkal szembeni rendelet- és határozattervezetek tarthatatlanságára. Legalábbis békeidőben. A szóban lévő minisztérium tehát többször sikeresen törekedett fellépni a felelősségi kérdést felvető politikai elképzelésekkel szemben a jogállamiság védelmében. Persze, az ellenkezőjére is hozható példa, főleg a visszaható hatály alkalmazása (pl. Károlyi-per, állam elleni bűncselekmények szankcionálása) vagy a második világháborús, illetve azt közvetlenül megelőző jogi antiszemitizmus területén.

f) *Mennyire érvényesült a jogállamiság elve az Igazságügyminisztérium tevékenységében?*

A jogállam bár az egyik legfontosabb modern jogi fenomenon, a tartalma a 19. és a 20. század fordulójától folyamatosan változik, így biztonsággal csak az definiálható, hogy honnan indult ki, illetve mi a mindenkori célja. A korai jogállam-fogalom a politikai liberalizmus kívánságainak összegzése volt; ezek a kívánalmak a következők: „az uralkodó alárendelése a pozitív jognak (a *princeps legibus solutus* »évszázados dilemmájának« lezárása), az állami tevékenység joghoz kötése, s végül, de nem utolsósorban a jogalkotás és végrehajtás formális lehetőségeit ne használják fel a polgárok alapvető jogaiba történő jogellenes beavatkozásokra. Ez egy olyan politikai szervezeti formát követelt, amely involválta a hatalommegosztást, a bírói függetlenséget, valamint az egyének egyenlőségét, a polgári szabadságot. Ezért a kialakuló új államban kompromisszum született a formális állam javára” – fogalmazott Johann Gustav Droysen és Friedrich Julius Stahl nyomán Máthé Gábor.⁶ Ezzel szemben később, már a két világháború között is a jogállam eszméje eltávolodott az államelmélettől, és „vehemenciával átugrott a közigazgatási jogra s a közigazgatás-tudományra” – állapította meg Werner Ogris, utalva a közigazgatási jogvédelem modern intézményeire.⁷

⁶ MÁTHÉ GÁBOR: *Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemi forrásai 16–20. század.* = Jogtörténeti Értekezések 51. Budapest, 2021. 83. p.

⁷ WERNER OGRIS: *Der Rechtsstaat – eine Einführung.* In: Gábor Máthé, Werner Ogris (Hrsg.): *Die Habsburgermonarchie auf dem Wege zum Rechtsstaat?* Budapest–Wien, 2010. 15–31. p., különösen: 21–23. p.

A múltbeli események értékelését mindenkor a párhuzamos történelmi környezet értékrendjének figyelembe vételével kell elvégezni, mert a későbbi princípiumok – ide értve a jogállamiság *változó tartalmú* fogalmát is – és a társadalomontológiai ideológiák visszavetítése komoly torzításokat okozhat. Erre iskolapélda az 1950-es évek történetírása, amely a Horthy-rendszerben mindenhol az ellenséget kereste a fasizmus fogalmának végletes kiterjesztésével. Nem csupán teoretikusan tette ezt, hanem a fizikai valóságra is kihatott: a volt igazságügy-miniszterek közül Nagy Emilnek, Lázár Andornak, Vladár Gábornak és Mikecz Ödönnek is a kitelepítés jutott osztályrészül Rákosi Mátyás miniszterelnöksége idején, Zsitvay Tibor pedig inkább az emigrációt választotta. Bizonyára Pesthy Pálra ugyanezek vagy hasonlóak vártak volna, ha nem távozott volna az élők közül 1952-ben. Tasnádi-Nagy András halálra, majd kegyelemmel élethosszig tartó szabadságvesztésre ítélték a nyilas hatalomátvétel után kétségkívül (bár nem miniszterként) kifejtett szélső jobboldali tevékenysége miatt. Arra a kérdésre: Radocsay Lászlót miért hagyták ki a népbírói felelősségre vonásból, még nincs pontos válasz, de köze lehetett hozzá annak a vitatott ténynek, hogy Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterrel együtt a Szovjetunióval szembeni hadiállapot kinyilvánításáról döntő minisztertanácsi határozat ellen (tehát kisebbségben) foglalt állást 1941-ben, közvetlenül Kassa bombázása után – legalábbis az egyik jegyzőkönyvverzió szerint.

Az igazságügyi kormányzatban a jogállamiság érvényesülésének kérdésköre az első zsidótörvény magalkotásáig (1938) túri a jogi és politikai szempontú vitákat, hozhatók példák a mozgásterekre és kényszerpályákra tekintettel pro és kontra, azt követően azonban elenyészik az értelmezés általában vett relevanciája. De nem minden és mindenki vonatkozásában. Számos jogász, például Vladár Gábor hivatásrendi és emberi helytállása a radikális környezetben is példaértékű volt.

III. Konklúzió

Az Igazságügyminisztérium múltjának kutatása lényegesen túlmutat önmagán: árnyalhatja azt a képet, amelyet az elmúlt háromnegyed évszázad kialakított a polgári korról, különösen az 1919 és 1945 közötti periódusról. A megfogalmazott tényszerű kritikák jogosságát el nem vitatva, arra a következtetésre juthatunk, hogy szakmai és aktuálpolitikai munka egyaránt jellemezte a szerv működését. Az előbbiben a historikus folytonosság megőrzése és a jobbítási szándék, az utóbbiban a szükségszerű és vállalható kompromisszumok keresése ismerhető fel, ami a dualizmus idején éppúgy megfigyelhető, mint a közjogi provizórium időszakában. Ez alól csak a forradalmak éve jelentett kivételt – bár az 1918–19. évi hatalmi fordulatokban egyáltalán nem e minisztérium volt a zászlóvivő –, valamint az izraelita állampolgárok jogfosztásának beengedése a hazai jogrendszerbe.

Talán nem túlzott azon megállapítás, hogy összességében a hőskor, legalábbis a téma vonatkozásában, a *kodifikációk korát* jelentette, amikor a szabadelvű igazságügy vezette a nemzetet; ugyan nem a látható frontvonalban, de ott állt a kormányzat minden rezdülése mögött. Ezzel pedig megfelelt a jogállamiság akkori közép-európai ideájának.

Ugyanakkor a bíráló alá bocsátott mű, értelemszerűen, számos kérdést mellőzni vagy nyitva hagyni volt kénytelen. Inkább része, mint teljessége annak a kutatómunkának,

amellyel a magyar igazságügyi kormányzat története a jövőben szélesebb körben megismerhetővé válik. Ennek ellenére (vagy épp ezért) az elérni kívánt cél fontossága nem hangsúlyozható eléggé: a nemzeti történelmünk lényeges részét szándékoztam bemutatni nem csak jogtörténészeknek, hanem minden érdeklődő számára a dualizmus, az 1918/19. évi forradalmak, a Horthy-korszak és a világháborúk periódusából.

IV. Publikációk a doktori mű témakörében

1. Könyvek:

Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék. = Dél-alföldi évszázadok 23. Sorozatszerk.: Blazovich László. Szeged, 2006. [351 p.]

ISMERTETÉSEK: *Ujj [János]:* A magyar törvénykezés reformévtizedéről. In: Szövétnék. Aradi Kulturális Szemle. (Arad, Románia) 2007. április. 15. p.; *Kovács Judit:* Ítéltáblák, bírói jogviszonyok, esküdtszék. Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). In: Szeged. A Város folyóirata. 2007. június. 8–9. p.; *Heka László:* Törvénykezési reformok Magyarországon. In: Bírak Lapja. 2007. 2. szám. 73–75. p.; *Kovács Judit:* Szilágyi Dezső emlékezete – Recenzió Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900) című monográfiájáról. In: Magyar Jog. 2007. december. (12. szám) 766–767. p.; *Balogh Judit:* Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). In: Debreceni Szemle. 2008. 2. szám. 274–277. p.; *Kajtár István:* Jogtörténeti munka a 19. század végi magyar igazságszolgáltatási reformokról. [Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Szeged, 2006.] In: JURA. 2008. 1. szám. 225–226. p.

A Hundred Years of Public Law in Hungary (1890–1990): Studies on the Modern Hungarian Constitution and Legal History. Novi Sad, Serbia, 2012. (Preface by Prof. Dr. Srđan Sarkič) [186 p.; 13–76. p.]

Szilágyi Dezső és műve. = Jogtörténeti Tár 4. Sorozatszerk.: Balogh Elemér. Szeged, 2016. [XIV+556 p.; monografikus rész: 1–84. p.]

ISMERTETÉS: *Máté Pétervári:* Brief Report on the Scientific Events of Legal and Constitutional History in Hungary 2016. In: Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa. 2017, No. 2, 387–392. p. (388. p.)

Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1944. Fejezetek a polgári kor évtizedeiből. = Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1990, 1. kötet. Budapest, 2018. [327 p.; monografikus rész: 11–95. p.] (Előszó: Prof. Dr. Trócsányi László)

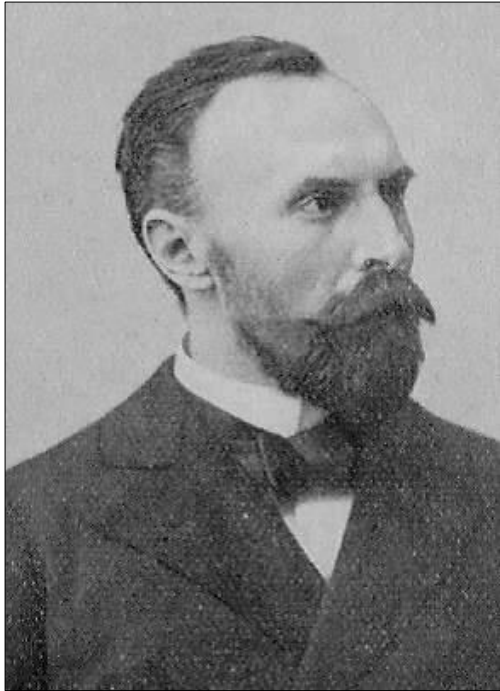
ISMERTETÉSEK: *Stipta István:* Antal Tamás – Révész Béla: Az Igazságügyi Minisztérium története. In: Dialógus. 2018. 77–80. p.; *Lehotay Veronika:* Gondolatok Antal Tamás „Az Igazságügyi Minisztérium története (1867–1944). Fejezetek a polgári kor évtizedeiből” című kötetéről. In: Díké. A Márkus Dezső Összehasonlító Kutatócsoport folyóirata. (elektronikus folyóirat) 2019/1. szám. 142–144. p.; *Németh Kornél:* A magyar Igazságügyi Minisztérium polgári kori történetéről. In: Jogtudományi Közlöny. 2020. április (4. szám). 180–181. p.

***A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium története (1867–1944/45).* = A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 94. Sorozatszerk.: Balogh Elemér. Szeged, 2022. [216 p.] (doktori mű)**

2. Tanulmányok, szakcikkek, fejezetek:

A bírói függetlenség megtörése Magyarországon: az 1948. évi XXII. tc. elfogadása. In: Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére. Labor est etiam ipse voluptas. Szerk.: Peres Zsuzsanna, Bathó Gábor. Budapest, 2021. 25–35. p.

- A magyar igazságügyi jogalkotás felkészülése a második világháborúra (1938–1941).* In: Jogtörténeti Szemle. 2020/4. szám. 1–10. p.
- A Magyar Kir. Igazságügyminisztérium bizalmas ügyeiből – I. rész: Hadiállapot, forradalmak, konszolidáció.* In: Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 2020/3. szám. 144–175. p.
- A Magyar Kir. Igazságügyminisztérium bizalmas ügyeiből – II. rész: A közjogi provizórium első évtizede.* In: Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 2020/3. szám. 176–207. p.
- A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium Vladár Gábor megbízatása idején.* In: Jogalkotás és kodifikátorok. (Vladár Gábor emlékülés) Szerk.: Révész Béla. = Lectiones Iuridicae 15. Szeged, 2016. 47–54. p.
- A választási bíráskodás dualizmuskori intézménytörténetéhez. Szilágyi Dezső első bifurkációs javaslata (1891).* In: Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk.: Homoki-Nagy Mária, Balogh Elemér. = Acta Juridica et Politica Szeged. Tomus LXXIII. Szeged, 2010. 9–29. p.
- Az igazságügyi osztály létrejötte a felelős magyar minisztérium szervezésekor (1848/49, 1867).* In: Díké. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata. [elektronikus folyóirat] 2022/2. szám. 3–11. p.
- Challenges for the Administration of Justice in Hungary during World War I (Based on selected documents).* In: Centenaria. Ende des langen 19. Jahrhunderts. The End of the 'Long' 19th Century. = Lectiones Iuridicae 27. Hg.: Elemér Balogh. Szeged, 2020. 9–16. p.
- Chapters from the History of the Hungarian Ministry of Justice in World War II.* In: Díké. A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata. [elektronikus folyóirat] 2019/2. szám. 37–45. p.
- Fragments from the Work of the Hungarian Ministry of Justice during the World Wars.* In: Jogtörténeti Szemle. 2021/Special Issue, 1–8. p.
- Ministers of Justice in Hungary during the Austro-Hungarian Monarchy.* In: Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs (BRGÖ). Hg: Thomas Olechowski et al. (Verlag: Kommission für Rechtsgeschichte Österreichs der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) 2020 (Band 10), Heft 2. 333–341. p.
- Reforms of the Judicial System in the Era of Dezső Szilágyi.* In: Ius et legitimatio. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Szabó Imre. Szeged, 2008. 9–16. p.
- Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter emlékezete.* In: Jogtudományi Közlöny. 2010. június. (6. szám) 318–320. p.
- Szilágyi Dezső igazságügyi reformjairól (1890–1900).* In: Jogtörténeti tanulmányok VIII. Szerk.: Kajtár István et al. Pécs, 2005. 9–28. p.

Balogh Jenő (1913–1917)

Szilágyi Dezső (1889–1895)

Lázár Andor (1932–1938)

Tomcsányi Vilmos Pál (1920–1922)